

ban láttak napvilágot, a 368—429. lapokon.

Többször előfordul, hogy a megjelenés helye tévesen szerepel. Noszky Ödön könyvecskéje nem Budapesten, hanem Érsekújváron, Szemes József disszertációja pedig szintén nem Budapesten, hanem Esztergomban jelent meg. Sajnos a bibliográfia összeállítója nem következetes abban, mikor közli a lapszámokat, mikor nem, és mikor csak a kezdő lapszámot. Könyvek esetében ez rapszódikus, ezért nem is térünk ki rá, megjegyezzük azonban, hogy Noszky imént idézett kiadványa nem 62, mint a kötet mondja, hanem 132 lap terjedelmű, tehát valamivel több, mint a duplája. Folyóiratoknál zavaró, ha egy lapszámot talál az olvasó, mert egy rövid cikkre gondol, holott pl. Sörös Pongrác tanulmánya *nem* a Katholikus Szemle 1903. évfolyamának 329. lapján található, illetve kezdődik, hanem két részes: 327—343., 416—432. Néhány részletkérdést csak futólag említünk meg: néha pontatlan a cím (Kollányi Ferenc könyvben idézett tanulmányában például), vagy nem pontos a lapszám (Békefi Remig, Századok 1897. nem 882. hanem 881. laptól kezd).

Annak ellenére, hogy a bibliográfiától nem kérünk számon teljességet, néhány tételt azért szívesen láttunk volna benne, annál is inkább, mert ezek lényegesen súlyosabbak,

mint a kötetben szereplő *István bácsi naplója*. Helyet kaphattak volna tehát az alábbi írások is még: Kollányi Ferenc: *Oláh Miklós és Erasmus*. Új Magyar Sion 1885. 585—604., 736—758. — Hunfalvy Pál: *Oláh Miklós családi viszonyai és Hungáriája*. Irodalomtörténeti Közlemények 1891. 35—40. — Kerecsényi, Désiré: *Nicolas Oláh*. Nouvelle Revue de Hongrie 1934. 277—287. — Masi, Giovanni: *L'epistolario di Miklós Oláh come fonte del Rinascimento ungherese*. Atti del Convegno Italo-Ungherese di studi rinascimentali. Spoleto, 9—10 settembre 1964. Firenze, 1965. 54—57. (Ungheria d'oggi. 1965.) — H. Drozdik Margit: *Adalékok a XVI. századi németalföldi és a magyar humanizmus kapcsolatahoz*. Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei, Szeged, 1964. 161—173. — Vizkelety András: *Libri epistolaeque . . . Dokumente einer Humanistenfreundschaft*. Bibliothek und Wissenschaft 1967. 225—239.

A tipográfia gondos, izléses munka, a feleslegesen használt ékezetek magyar, de főleg latin szövegen azonban zavaróak (Géreb, Práy, Bél Máthiás stb.), egy helyen a kurziválás is „rövidre sikerült”, mert *cum se spune*-vel visszaadni: *περὶ τῆς λήθης ποταμῶν τοῦ Ἄδου* — kétségtelenül kevés (219.).

V. Kovács Sándor

BIENKOWSKA, BARBARA: KRONIKA EMERYKA WĘGRA (1516—1531) JAKO ZRÓDŁO WAPOWSKIEGO

Wrocław—Warszawa—Kraków, 1969. Ossolineum. 271 p.

A Lengyel Tudományos Akadémia *Tekhnika- és tudománytörténeti monográfiák* sorozatában megjelent kötet magyar történelmi vonatkozású anyagot tartalmaz. A könyv címében szereplő krónika és szerzője hazánkban ismeretlen, holott a krónika szövegét már a múlt század végén fölfedezték és ismertették lengyel történészek.

A középkori Lengyelország történetírója, Jan Długosz a *Historia Polonica*-ban 1480-ig dolgozta fel hazája történetét. Az ezt követő fél évszázad összefoglaló krónikája Wapowski nevéhez fűződik. Bernard Wapowski a lengyel tudománytörténet kiváló képviselője. Munkájának forrásai: az 1480—1506-os évekhez a Miechowita-krónika, az 1506—1516-os évekhez a Decjusz-krónika, a harmadik, az 1516 és 1528 közötti részt Emeryk Wegier krónikájából merítette.

A krónika eredetiben nem maradt ránk, de ismerjük két kéziratot másolatát. A Jagello Könyvtárban található (BJ 3707) katalógus-

leírása „... Chronica Polonorum ab anno 1516 ad annum 1526. Codex chartaceus ineunte saeculo XVI exaratus synchronus const. pagg. 50...” A másik, a varsói kézirat, „Emerici Hungari monachi ordinis s. Pauli Eremitae in Vielun Chronicorum sui temporis fragmentum” címet viseli.

A szerző kilétét nehezen lehet megállapítani. Keresztneve Imre, nevéből kiténik, hogy magyar származású, legalábbis magyarországi.

A. Birkenmayer és K. Piekarski a magyar lengyel nyomtatványokat és kéziratokat ismerető művükben (*Katalog wystawy rękopisów i druków polsko-węgierskich XV i XVI wieków*, oprac. A. Birkenmajer i. K. Piekarski, Kraków 1928. s. 17, Rękopisy nr 11.) két névről tételezik fel, hogy azonos lehet a krónika szerzőjével. A krakkói egyetemre 1460 és 1500 között beiratkozott 1673 magyar diák közül egy nevet emelnek ki, Prónai Imrét, aki 1484-ben lett baccalaureatus, s

nyolc év múlva megszerezte a magisteri címet is. 1492-től előadásokat tartott az egyetemen. 1492-től, mint „externus non de facultate”, 1507—1512 között, mint „externus de facultate” működött. Ezután nyoma vész. Feltételezhető, hogy a pálosok krakkói kolostorába lépett. Ez a rend magyarországi eredetű volt. 1428-ban elhagyta Krakkót és életének hátralevő éveit a wieluni kolostorban élte le. Krónikáját korábbi feljegyzései alapján itt állíthatta össze 1532 és 1534 között.

A katalógus által megjelölt másik személy Kalocsai Imre, aki 1504 telén iratkozott be az Egyetemre. 1509-ben lett baccalaureatus és a magyar kollégium szeniorja. Másodszor 1516-ban töltötte be ezt a tisztelet, már mint „presbiter Ciskamarinus” cím tulajdonosa. Tehát nyilvánvaló, hogy Kalocsai Imre 1504 és 1516 között Krakkóban élt. Rávonatkozó adatok ezután nincsenek.

Prónai Imre látszik inkább a krónika szerzőjének, de ezt nem lehet megnyugtatóan eldönteni. Mindenesetre a történetírő sokáig élt Krakkóban, jól ismerte a várost és a vele kapcsolatos eseményeket. A lengyel és a latin nyelveken kívül tudott németül és magyarul, bár a magyar helységneveket latinul írta és a személyneveket is latinosította.

A két kéziratot Krystyna Pieradzka hasonlította össze a két világháború között. A varsói kézirat fotokópiája is az ő birtokában van, mivel az eredeti 1944-ben elégett. A kéziratok között nincsen jelentős eltérés. A krakkói korábbi: a XVI. sz. harmincas éveiben keletkezett, a varsói pedig a XVI. sz. második felében. Mindkét másolat közös forrásra utal.

A krónikás az európai politikai történelem eseményeit dolgozta fel 1516-tól kezdődően. Az első év leírása eléggé vázlatos, hasonlóan az utolsó 3—4 esztendőéhez. Maga a krónika a következő nagyobb részekre tagolható: Szelim szultán keleti hadjárata: Szíria és Egyiptom meghódítása (1516—1517); Zsigmond, lengyel király hadjárata Pszkov ellen, Opozka ostroma (1517); Bona megérkezése Lengyelországba, esküvője és megkoronázása (1517—1518); A tatár támadás és a sokali csata (1519); A porosz háború (1519—1521); A krakkói béke és a porosz hűségeskü (1525); Szulejmán hadjárata Magyarországra ellen, Nándorfehérvár elfoglalása (1521); A törökök és a tatárok támadása Lengyelország ellen (1524); A gdanski fölkelés (1525—1526); Szulejmán hadjárata Magyarországra ellen 1526-ban, mohácsi csata, Buda elfoglalása, Zápolya János megkoronázása; Háború Itáliában, Róma megsarcolása (1527); Ferdinánd és Zápolya harca a magyar trónért, Zsigmond közvetítése (1527—1528); Buda ostroma Ferdinánd seregei által 1530-ban.

Emericus Hungarus krónikája nem hamisít, de sok helyen felületes, pontatlan. Az eseményeket nem rangsorolja, sokszor kevésbé fontosaknak szentel nagyobb teret. Ez részben függ a híryanagtól, amelyhez a Krakkóban élő történetírő hozzá tudott jutni, kisebb mértékben pedig érdeklődési körétől, de kapcsolatban van a tartalom politikai történeti jellegével és a mű szerkezetével is. Meghatározó vész az idő folyamata. Az események nagyobb része időrendi sorrendben bomlik ki, adatszerűen, megjegyzés nélkül.

A híryanagon látható, hogy szerzője jól tájékozott krakkói polgár, de a királyi udvarral és kancelláriával nem volt közelebbi kapcsolatban. A részleteket gyakran másodrendű forrásból merítette, találkozott az események résztvevőivel, és felhasználta korának röpíratirodalmát is. A fővárosban történt eseményeket szemtanúként írta le.

Legsokoldalúbban a lengyel—porosz, lengyel—tatár és a lengyel—magyar kapcsolatokat dolgozta ki. Ez érthető, hiszen ezekben az években a porosz háború és a tatárok által nyomást gyakorló török birodalom foglalkoztatta a lengyel Királyságot. A magyarországi események ismertetésére nemcsak származása készíthette a szerzőt, hanem a hagyományos jószomszédi kapcsolat is. Ezen felül a törökök déli tényérése is joggal aggaszthatta a lengyeleket. Az európai visszhangot kiváltó eseményeket is (szíriai és az egyiptomi hadjárat, itáliai háború) részletesen ismerteti a szerző, bár ezek csak közvetve érintették a királyi udvart.

Művének középpontjában Zsigmond lengyel uralkodó áll. Emericus lelkesen támogatja a király állásfoglalását a gdanski felkeléssel szemben. Dicsőíti törökellenes politikáját, mivel ez Magyarország megmentésére irányul. Ugyancsak elismerően szól Zsigmond semleges magatartásáról Ferdinánd és Szapolyai trónviszálya, valamint Ferenc francia király és V. Károly magyar király idején. Kiemeli a király határozottságát és bölcs döntéseit. De nem erkölcsi példának akarja állítani, hanem a tények felsorakoztatásával kényeszeríti az olvasót erre a megállapításra. Emericus Hungarus senkinek sem akart emléket állítani, legkevésbé önmagának. A krónikából alig tudunk meg valamit személyéről.

Különösen sokat foglalkozik Magyarországgal, mely krónikája utolsó harmadának súlypontját adja. Leírásából kiderül, hogy a történelemben és a földrajzban jól tájékozott. Határozott rokonszenvvel emlékezik meg Mátyás királyról, akit a legnagyobb magyar uralkodónak tekint. Bővebben először Szulejmán 1521-es hadjáratával kapcsolatban ír Magyarországról. Bevezetőben vázolja a fiatal szultán hódító célját, mely birodalma északi határát a Száva vonalára

akarja kitolni. Ennek kulcsát, Nándorfehérvárt kell elfoglalni. Emericus ismerteti az 1456-os diadalt és az erődítmény hadászati értékét, földrajzi fekvését. Ezután tér rá a hadjárat részletes leírására; a török hadak felvonulása, Nándorfehérvár ostroma, Lajos segélykérése Lengyelországtól, a lengyel zsoldosok indulása Jan Tarnowski vezetésével, Lajos intézkedései, Nándorfehérvár és Szabács bevétele Szulejmán hadai által.

A bemutatott tények és dátumok helyességét és a várostrom részleteinek igaz voltát más források is alátámasztják.

Tévedései — pl. a török hadak Szabácsot még felvonulásuk idején elfoglalták, nem pedig Nándorfehérvár bevétele után, — mit sem vonnak le a hadjárat leírásának értékéből.

A törökök nem akartak tartósan berendezkedni az új határokon. Ezt Emericus is sejtette. Jól ismerte a magyarországi állapotokat, melyeket összehasonlítva a Zsigmond alatti Lengyelországgal csak elítélni tudott. Felháborodott Lajos könnyelműségén, környezetének viszálykodásán, árulásán, amely pusztulás felé sodorta az országot.

A mohácsi csatavesztés híre szeptember 6-án jutott el Krakkóba, és ugyanazt az ijedelmet váltotta ki, mint egész Európában. Mátyás országa még elég tekintéllyel birt ahhoz, hogy összeomlása megdöbbenést váltson ki. Még 1526 folyamán 36 röpiratot szórt szét a török veszedelem szele a kontinensen, s az erők összefogását sürgető országban Zápolya hadait a nyugati határ felé fordította, ahol Ferdinánd seregei gyülekeztek, jelképezve egyben az európai segítséget.

Szulejmán második magyarországi hadjáratának leírásában Emericus részletesen elemzi a mohácsi csata lefolyását. Személyes rokonszenve és ellenszenve is ebben a leírásban ütközik ki legnyilvánvalóbban. Zápolya késlekedését árulásnak tartja, míg a külföld, a lengyelek és a Habsburgok segítségének

jelentőségét erősen eltúlozza. Ez is tanúsítja, hogy a bekövetkező trónviszályban a szerző Habsburg-párti.

A mohácsi csatavesztést követő időszak eseményeinek fejlődését a krónikás igyekszik nyomon követni. Leginkább a Lengyelországot érintő fonalakat gombolyítja fel. Részletesen leírja Zápolya lengyelországi utazását, míg Erdélybe történt visszavonulását épp, hogy csak megemlíti, ugyanúgy, mint Buda 1527-es elfoglalását. Kifejezi örömet, amikor a törököket Bécs alatt kudarc éri. Az utolsó években csak Buda 1530-as ostromát mutatja be az olvasónak nagyobb leírás keretében, de a többi rövid utalásokban feldolgozott rész is történelmi értékű forrásul szolgál.

Történetírói világméretű krónikási szűkösség jellemzi. Megmarad a krónikáírás középkori iskolája mellett. Viszont gondosság és objektív szemlélet tekintetében sok későbbi történészt is felülmúl. Tévedései a nevek közlésében ütköznek ki, olykor a dátumoknál is elkövet hibát. Ezzel szemben a földrajzban tájékozott, képzett, és megbízható a háborúk feldolgozásában is. Adatai Wapowski közvetítésével értékes támpontul szolgálnak a történettudományoknak.

Emericus Hungarus latin tudásával a krakkói műveltség átlagos színvonalát képviselte. Nyelvtanilag szabályosan építkezett, de elkerülte a bonyolult mondat szerkesztést. Kora történetíróinak korlátozott szókincsével élt. Művét ez egysíkúvá, szürkévé tette. Gondolatai nem lettek árnyaltak, s ez a stílusára is rányomja bélyegét, amely inkább királyi kancelláriára hasonlít. A történetírói példaképek nem voltak olyan nagy hatással rá, mint pl. Decjusza Livius. Történelmi tudata egyben rámutat kora művelt nemesi és polgári rétegének tudására.

Kovács István

*

Balassi Bálint összes versei, Szép magyar comediája és levelezése. Második bővített kiadás. Szerkesztette, az idegen nyelvű szöveget fordította és a jegyzeteket összeállította Eckhardt Sándor. Bp. 1968. Szépirodalmi K. 400 l.

Eckhardt Sándor, a Balassi-szövegkritika és filológia fáradhatatlan mestere újra s már utoljára közreadta a kedves poeta doctus összes verseit, pásztorodramáját, valamennyi levelét és a költő viharos életét hitelesen nyomon kísérő, dokumentáló egykorú iratot. Csak a *Füves kertecske* és a *Campianus-fordítás* maradt ki a teljes életműből e népszerű kiadásban. A szövegeket

nem eredeti helyesírásban, hanem átírásban adja a kötet, de a mai nyelvhasználattól eltérő hangalakokra utaló régiességet megtartotta. Eckhardt legújabb Balassi-kötete nem egyszerű utánnnyomása a legutóbbi kiadásnak, hanem figyelembe veszi a Balassikutatások friss eredményeit s a kritikai kiadás szerkezeti rendjét követve, ha indokolt, változtat a versek kronológiai elhelyezésén, vagy igazít a szövegen. Így Eckhardt új Balassi-kiadványa a verseket tekintve, a kritikai kiadás jobbított, népszerű változatának is tekinthető.

A Balassi-versek kronológiai rendjét tekintve még számos ének pontosabb helye bizonytalan az életmű folyamatában, különösen a